

створює передумови для успішної професійної реалізації майбутніх логопедів в умовах новітніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пахомова Н.Г., Губарь О.Г. (2020) Особливості надання корекційно-розвиткових послуг підліткам з дизартрією в умовах логопедичного кабінету. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) Випуск 16 Том 1 <https://aqce.com.ua/vipusk-n16-tom12020/pahomova-ng-gubar-og-osoblivosti-nadannja-korekcijnorozvitkovih-poslug-pidlitkam-z-dizartrijeju.html>
2. Савінова, Н. В. & Карпенко, К. М. (2023) Освітня цифрова трансформація: реалії впровадження цифрових технологій у професійній підготовці вчителів-логопедів. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції: Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи*, 329-331.
3. Шеремет, М. К., Супрун, Д. М. & Кондукова, С. В. (2020). Професійна підготовка фахівців спеціальної освіти в умовах сьогодення. *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 6–10.

УДК 376-056.313:81'234

Саєнко Тетяна,
доктор філософії у галузі спеціальної
освіти, старший викладач кафедри
педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя

ДИЗОНТОГЕНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА

У статті представлено дизонтогенетичні особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з синдромом Дауна. Встановлено вплив порушень психомоторної сфери на формування компонентів мовленнєвої системи. Визначено послідовність етапів формування мовленнєвих навичок у дітей з синдромом Дауна.

Ключові слова: синдром Дауна, мовленнєвий дизонтогенез, комунікативно-

мовленнєвий розвиток, мовленнєвий дизонтогенез.

The article presents dysontogenetic features of communicative and speech development in children with Down syndrome. The influence of psychomotor disorders on the formation of components of the speech system has been established. The sequence of stages of speech skills formation in children with Down syndrome has been determined.

Key words: *Down syndrome, speech dysontogenesis, communicative and speech development, speech dysontogenesis.*

Постановка проблеми. Переорієнтування освітньої політики нашої країни, що триває останнє десятиріччя, призвело до ґрунтовних змін в суспільстві. Соціальна модель сприйняття осіб з особливими потребами повністю витіснила медичну модель, що була орієнтована на сегрегацію та повне виключення зазначеної категорії дітей із загальноосвітнього простору. Відтак, на сьогодні найвищою цінністю є особистість дитини, а першочерговим завдання вважається її соціалізація у всіх сферах суспільного життя.

Одним з найпоширеніших генетичних аномалій є синдром Дауна. Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України в статистичних документах зазначає, що в Україні зафіксовано близько 5000 дітей з синдромом Дауна, що складає 11 % від загальної кількості хромосомних аномалій.

Мовлення виконує ряд важливих функцій (пізнавальну, комунікативну, регулятивну) та є засобом пізнання навколишньої дійсності. Складна структура дефекту при синдромі Дауна містить комунікативно-мовленнєві порушення, що своєю чергою обмежує загальний розвиток дитини, адже формування психічних процесів безпосередньо здійснюється під час спілкування дитини з дорослими та однолітками.

Враховуючи вищезазначені дані, дослідження дизонтогенетичного аспекту розвитку мовлення у дітей з синдромом Дауна є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом проблематика розвитку, навчання та виховання дітей з синдромом Дауна на різних вікових етапах їхнього розвитку все частіше потрапляє в коло наукових інтересів українських вчених. Дослідженню проблематики розвитку мовленнєвих навичок у дітей з

синдромом Дауна та пошуку ефективних методик для здійснення корекційно-розвиткового впливу присвячено дослідження О. Казачінер, Ю. Бойчук (2023). Дослідники О. Чеботарьова та І. Гладченко з метою розширення теоретичних уявлень про розвиток цієї категорії дітей розробили посібник для батьків (2023). Дослідженню психомоторного профілю дітей цієї нозологічної групи присвячено ряд досліджень А. Савицького (2015, 2016, 2019). Проте, наявні дослідження не вичерпують особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку і методів його діагностики та корекції у дітей цієї категорії.

Метою статті є теоретичне вивчення особливостей мовленнєвого дизонтогенезу у дітей з синдромом Дауна.

Виклад основного матеріалу. Глибокий системний недорозвиток мовлення у дітей з синдромом Дауна тісно пов'язаний з особливостями їх психомоторного профілю. Розглянемо детально психомоторні особливості дітей цієї нозологічної групи та їх негативний вплив на формування всіх компонентів мовленнєвої системи.

Особливості будови органів артикуляції, недостатність артикуляційного праксису, порушення пропріоцептивної імпульсації у дітей з синдромом Дауна мають негативний вплив на формування звукоскладової структури слова. Труднощі підбору артикуляційних позицій, їх перемикання від однієї артикулеми до іншої призводять до ускладнення засвоєння мовленнєвих кінестезій. Порушення слуху перешкоджають своєчасному формуванню фонематичного слуху, функцією якого є сприйняття фонем рідної мови та розуміння зверненого мовлення. Наслідком патологічного розвитку фонематичних процесів та артикуляційного праксису є стійке порушення формування звукоскладової структури слова.

Загально відомо, що накопичення лексики здійснюється під час безпосередньої практичної взаємодії дитини з предметами та явищами навколишнього світу. Маніпулятивні дії дозволяють дитині за допомогою сенсорних каналів та центральної нервової системи сприймати, аналізувати та синтезувати візуальні, тактильні, нюхові, смакові, аудіальні характеристики предметів, далі, використовуючи операції мислення оформлювати ці сигнали в поняття та категорії. У дітей з синдромом Дауна сприйняття характеристик предметів та явищ

ускладнене. Діти цієї нозологічної групи опановують моторні навички значно пізніше однолітків. Така особливість обумовлена вираженою м'язовою дистонією, диспраксією та надмірною рухливістю суглобів. Окрім цього, структура дефекту при синдромі Дауна завжди пов'язана з інтелектуальними порушеннями різного ступеня вираженості та порушення діяльності сенсорних систем (порушення зору – 75 % випадків, порушення слуху – 60%). Відтак, це призводить до фрагментарного сприйняття інформації, пролонгує терміни засвоєння пізнання навколишньої дійсності та засвоєння лексичного запасу.

Несвоєчасне накопичення та актуалізація словника, недостатність знань та уявлень перешкоджають своєчасному формуванню фразового мовлення. Унормоване формування мовлення передбачає початок розвитку граматики під час появи в експресивному мовленні дитини елементарної простої фрази. Фактично, початок синтезу дитиною двох слів у просту фразу створює потребу у відпрацюванні навичок словозміни. Отже, діти цієї категорії мають значні порушення формування граматичного ладу мовлення.

Несвоєчасний розвиток лексико-граматичного ладу мовлення перешкоджає унормованому формуванню зв'язного мовлення у дітей дошкільного з синдромом Дауна.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток досліджуваної категорії дітей підпорядковується загальним закономірностям мовленнєвого онтогенезу, проте має пролонговані терміни та свої особливості. Розглянемо детальніше етапи комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з синдромом Дауна.

Домовленнєвий (підготовчий) етап. Цей етап триває від народження дитини до 24 місяців. Лепет та гуління з'являються почергово, проте мають збіднений репертуар. Розуміння зверненого мовлення формується повільно, діти тривалий час орієнтуються на емоційно-інтонаційне забарвлення фрази. Після року розпочинається процес накопичення пасивного словника, проте його обсяг не відповідає унормованим показникам. Перші слова зі значними порушеннями звукоскладової структури з'являються близько двох років.

Від двох років комунікативно-мовленнєвий розвиток буде мати залежність від

ступеня вираженості порушень інтелекту та наявності порушень сенсорних систем.

При неглибоких інтелектуальних порушеннях у дітей цієї нозологічної групи близько трьох активний словник складається з 30 загальноповживаних слів, їх звукоскладова структура залишається порушеною. В цей же з'являється перша аграматична елементарна фраза. Поступово частково засвоюється словозміна. Розуміння мовлення обмежене соціально-побутовою тематикою.

До початку шкільного навчання лексика дітей значно розширюється, фразове мовлення формується за наслідування і набуває більш розгорнутого характеру. Речення залишаються аграматичними. Діти не розуміють складні логіко-граматичні конструкції. Якість звукоскладової структури слова покращується, проте залишається багато порушень звуковимови.

Під час шкільного навчання тільки частина дітей з синдромом Дауна може опанувати навички читання, письма та елементарного рахунку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження дизонтогенетичного аспекту розвитку мовлення у дітей з синдромом Дауна дозволило нам зробити наступні висновки.

Мовленнєвий дизонтогенез у дітей з синдромом Дауна обумовлений інтелектуальними порушеннями, порушеннями діяльності сенсорних систем, порушеннями формування загального, артикуляційного та ручного праксису. Складна структура дефекту обумовлює глибокий системний недорозвиток мовлення.

Основними характеристиками комунікативно-мовленнєвого дизонтогенезу у дітей досліджуваної категорії є: затримка темпів появи експресивного мовлення; диспропорція між станом розвитку розуміння мовлення та вербальним мовленням; збіднений словник; спотворення звукоскладової структури слова; порушення просодії; аграматизми; порушення розуміння складних логіко-граматичних конструкцій; порушення формування зв'язного мовлення.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на пошук інноваційних підходів формування мовлення у дітей з синдромом Дауна з урахуванням особливостей їхнього комунікативно-мовленнєвого дизонтогенезу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. Ефективні методики розвитку мовлення дітей із синдромом Дауна. *Психологічні травелоги*. 2022. № 1. С. 197–211.
2. Кукуруза Г., Кирилова О., Кашіна-Ярмак В., Ковтун О. Медико психологічний супровід дітей раннього віку з синдромом Дауна : метод. рекомендації. Харків : НАМН України, 2014. 45 с.
3. Пахомова Н. Г. Методичні основи формування невербальної комунікації у дітей дошкільного віку із синдромом Дауна. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми, 2019. С. 91-94.
4. Савицький А.М. Індивідуальні психофізичні особливості розвитку дітей з синдромом Дауна як провідний фактор в організації індивідуалізованого навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Випуск 38. С. 142-149.
5. Саєнко Т.А. Порівняльна характеристика онтогенезу комунікативно мовленнєвого розвитку та його дизонтогенезу при синдромі Дауна. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Випуск 44. Київ, 2023. С. 66-73. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2023.44.10>
6. Чеботарьова О.В., Гладченко І.В. Дитина із синдромом Дауна. Харків : Ranok Publishing House Ltd, 2023.